

ЖМУР А. М.,
аспірантка кафедри кримінального
процесу
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 343.13

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.56>

ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ВИПАДКАХ НАСТАННЯ СМЕРТІ ОСОБИ

У статті виокремлено та охарактеризовано низку особливостей початку досудового розслідування щодо злочинів, які спричинили смерть потерпілої особи. Йдеться про необхідні процесуальні дії, що мають бути вчинені на цьому етапі, їх найбільш доцільну послідовність та ефективне поєднання, зокрема, з огляду на підходи, сформульовані в практиці Верховного Суду. Зокрема, визначено такі основні особливості: (1) проведення невідкладного огляду місця події, який нерозривно пов'язаний із оглядом трупа; (2) обов'язковою спеціальною умовою проведення огляду трупа є участь у цій слідчій (розшуковій) дії судово-медичного експерта (крім випадків, коли його неможливо залучити вчасно – тоді обов'язковим учасником має бути лікар); (3) наступною процесуальною дією після огляду трупа має бути залучення експерта та проведення судово-медичної експертизи трупа для встановлення причин смерті. Крім того, співставлення змісту підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють порядок взаємодії уповноважених суб'єктів при встановленні факту смерті людини в звичайний період та в умовах воєнного стану, дозволило виявити низку відмінностей, пов'язаних із фіксацією цих юридичних фактів в сучасних реаліях, а саме: передбачення можливості проведення огляду трупа працівниками закладів охорони здоров'я лише за умови відсутності загроз їх життю та здоров'ю; правило щодо можливого здійснення огляду трупа слідчим в бюро судово-медичної експертизи або іншому спеціально визначеному та облаштованому безпечному місці, із залученням судово-медичного експерта або лікаря з можливим подальшим направленням трупа для проведення судово-медичної експертизи (розтину) трупа (йдеться про випадки неможливості огляду трупа на місці його виявлення – наприклад, через обстріли, проведення бойових дій тощо) та деякі інші.

Ключові слова: досудове розслідування, початок досудового розслідування, огляд місця події, огляд трупа, смерть особи.

Zhmur A. M. Features of initiating criminal proceedings in cases of death of a person

The article identifies and characterises a set of peculiarities of initiating a pre-trial investigation into crimes which caused the death of a victim. The article focuses on the necessary procedural actions to be taken at this stage, their most appropriate sequence and effective combination, in particular, with regard to the approaches formulated in the Supreme Court case law. Specifically, the author defines the following main features: (1) an urgent inspection of the scene of the incident, which is inextricably linked to the examination of the corpse; (2) a mandatory special condition for the examination of the corpse is the participation of a forensic expert in this investigative (search) action (unless it is impossible to involve him/her in time

– in which case a doctor should be a mandatory participant); (3) the next procedural action after the examination of the corpse shall be the involvement of an expert and a forensic medical examination of the corpse to determine the cause of death. Furthermore, a comparison of the content of by-laws and regulations governing the procedure for interaction between authorised entities in establishing the fact of a person's death in normal times and under martial law has revealed a number of differences related to the recording of these legal facts in modern realities, namely: providing for the possibility of examination of the corpse by staff of healthcare facilities only in the absence of threats to their life and health; a rule on the possibility of examination of the corpse by an investigator in a forensic examination bureau or other specially designated and equipped safe place, with the involvement of a forensic expert or doctor, with the possible subsequent referral of the corpse for a forensic examination (autopsy) of the corpse (this refers to cases where it is impossible to examine the corpse at the place of its discovery – for example, due to shelling, hostilities) etc.

Key words: *pre-trial investigation, initiation of pre-trial investigation, examination of the scene, examination of the corpse, death of a person.*

Вступ. Феномен смерті є перманентно цікавим для багатьох наук, зокрема не є винятком і юриспруденція, оскільки саме з цією подією норми одночасно декількох галузей права пов'язують настання цілої низки правових наслідків, що можуть мати значення не лише для близьких та рідних померлої особи, але й для держави загалом або для інших суб'єктів. Отже, для правозастосування смерть є одним із досить поширених юридичних фактів, який має місце у повсякденному житті – настання смерті не проходить безслідно у юридичному сенсі, спричиняючи у ряді ситуацій суттєвий вплив на трансформацію суспільних відносин, зокрема і на етапі початку кримінального провадження.

Постановка завдання. У статті ставиться за мету з'ясування особливостей здійснення кримінального провадження на етапі початку досудового розслідування у разі настання смерті особи внаслідок злочинних дій, зокрема, визначення специфіки комплексу тих процесуальних дій, що мають бути вчинені у такому випадку, а також розкриття тих аспектів, що пов'язані з новелізацією кримінального процесуального законодавства в умовах повномасштабної збройної агресії.

Результати дослідження. У вітчизняному законодавстві питання щодо визначення смерті регламентовано, зокрема, у Основах законодавства України про охорону здоров'я, що затверджені Законом України від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХІІ. Так, зокрема, згідно з ч. 2 ст. 52 цього Закону, «моментом незворотної смерті людини є момент смерті її головного мозку або її біологічна смерть». При цьому у ч. 3 цієї статті уточнюється, що «смерть мозку визначається при повному і незворотному припиненні всіх його функцій, що реєструється при працюючому серці і штучній вентиляції легень» та визначається порядок такої констатації. Так само із змісту ч. 4 ст. 52 випливає, що біологічна смерть людини полягає у незворотному припиненні кровообігу та дихальних функцій, появи ранніх та/або пізніх трупних змін, що має бути встановлено медичним працівником на підставі діагностичних критеріїв та внесено до медичної документації пацієнта [1].

Особливості початку досудового розслідування в цьому випадку пов'язані із тим комплексом процесуальних дій, що мають бути проведені з метою забезпечення оперативності та належності розслідування. Насамперед, йдеться про проведення невідкладного огляду місця події, який нерозривно пов'язаний із оглядом трупу. Про це, зокрема, наголошено в постанові ККС ВС від 5 вересня 2019 р. (справа № 518/203/17), а саме колегією суддів встановлено законність проведення огляду місця події, яким є житло без ухвали слідчого судді до початку досудового розслідування на підставі повідомлення про смерть. Судді підкреслили, що «місце виявлення трупа завжди вважається місцем події незалежно від того, де настала

смерть певної людини». З огляду на це констатовано невідкладний характер відповідної слідчої (розшукової) дії з метою перевірки отриманої інформації без попереднього судового контролю. А отже й виявлення та вилучення трупа під час проведення огляду місця події було здійснено з дотриманням вимог КПК [2].

Цей підхід знаходить свою підтримку у науковій літературі – зокрема, у своїй дисертації В. Г. Клепиковський вказує на те, що виходячи з положень кримінального процесуального законодавства, термін «місце події» має тлумачитися найбільш широко, тобто яке охоплює і місце, де були виявлені лише докази, і місце, де відбулося саме кримінальне правопорушення; при цьому поняття «місце злочину» може виділятися лише як додатковий критерій, оскільки воно не є релевантним по відношенню до категорії «місце події» [3, с. 42].

У світлі цього слід звернути також увагу на положення ст. 238 КПК, якими регламентовано низку особливостей процесуального порядку проведення огляду трупа в кримінальному провадженні. До таких особливостей (правил і умов) може бути віднесено таке:

– можливість комбінації огляду трупа з іншими видами огляду, а саме оглядом місця події та оглядом житла чи іншого володіння особи. При цьому повинні бути дотримані правила проведення цих слідчих (розшукових) дій, визначені у інших нормах КПК. Так, зокрема, ч. 2 ст. 237 КПК встановлює, що огляд житла чи іншого володіння особи має бути здійсненим з дотриманням тих процесуальних вимог, що передбачені для обшуку житла чи іншого володіння особи. Відповідні правила закріплюються ст. ст. 234-236 КПК, а також ст. ст. 107 та 223 КПК, і включають, зокрема, вимоги щодо участі понятих, здійснення відеофіксації ходу та результатів проведення обшуку, допуску адвоката на місце проведення обшуку. До того ж, як зазначено в постанові ККС ВС від 23 травня 2018 року (справа № 159/451/16-к), за загальним правилом, встановленим у ч. 2 ст. 234 та ч. 2 ст. 237 КПК, огляд та обшук житла чи іншого володіння особи здійснюється на підставі ухвали слідчого судді. Винятком може бути випадок, який передбачений у ч. 3 ст. 233 КПК [4].

Утім, як випливає із наведеної вище постанови ВС від 5 вересня 2019 р. (справа № 518/203/17), якщо труп перебуває у житлі або іншому володінні особи, однак насамперед проводиться саме огляд місця події на підставі повідомлення про вчинення кримінального правопорушення, ухвала слідчого судді не потрібна. Вочевидь, це пов'язано з невідкладним, нагальним характером огляду місця події, коли несвоєчасність дій може призвести до заподіяння шкоди, зокрема через втрату нагоди фіксування важливих для кримінального провадження слідів злочину. На цьому, зокрема, наголошено в постанові ККС ВС від 13 березня 2018 року (справа № 541/655/15-к), де колегія суддів, взявши до уваги нагальність проведеного огляду місця події та факт запрошення самою особою слідчо-оперативної групи до свого житла, констатувала відсутність потреби в такому разі ухвали слідчого судді [5].

Також важливо взяти до уваги те, що найчастіше у разі виявлення трупа в певному житлі чи іншому приміщенні особи, які є його власниками або орендарями, самостійно викликають поліцію та добровільно впускають слідчо-оперативну групу в своє житло чи інше володіння для проведення всередині огляду такого трупа, що буде поєднаний з оглядом місця події. З огляду на це можемо звернутися до висновків, сформульованих у постанові ККС ВС від 30 жовтня 2018 року (справа № 671/1486/17), де колегія суддів ВС наголосила на існуванні передбаченої ч. 2 ст. 30 Конституції України, ст. 13 та ч. 1 ст. 233 КПК альтернативи ухвали слідчого судді для проникнення до житла або іншого володіння особи, а саме – добровільної згоди такої особи. Проте важливо, щоб така згода була надана на наявності всіх процесуальних гарантій, які захищали б здатність висловлювати свою справжню думку [6]. При цьому слід враховувати й сформульований ВС підхід, згідно з яким певні дії особи (наприклад, повідомлення про кримінальне правопорушення та виклик поліції або швидкої допомоги) можуть розглядатися як надання такою особою добровільної згоди на проникнення до її домоволодіння, навіть якщо така згода не була письмово зафіксована безпосередньо в тексті протоколу огляду місця події [7].

Насамкінець, взявши до уваги позицію ККС ВС, наведену у вказаній вище постанові від 5 вересня 2019 р. (справа № 518/203/17), можемо резюмувати що огляд трупа, поєднаний

з оглядом місця події може бути проведений до внесення відомостей в ЄРДР. І хоча такий висновок логічно випливає із системного аналізу ч. 3 ст. 214, ч. 2 ст. 238 КПК та релевантної практики ВС, все ж формально це прямо не передбачено положеннями кримінального процесуального законодавства. Зважаючи на це, пропонуємо викласти друге речення частини 3 статті 214 КПК у оновленій редакції: «У невідкладних випадках до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути проведений огляд місця події, *зокрема, у разі його одночасного проведення з оглядом трупа* (відомості вносяться невідкладно після завершення огляду або отримання довідки, висновку спеціаліста)».

У спеціальній юридичній літературі також звертається увага на те, що у випадку поєднання огляду трупа та огляду місця події не буде йтися про проведення двох окремих слідчих дій, оскільки, як резюмує В.Г. Клепіковський на підставі аналізу матеріалів практики, основною дією, яка по суті поглинатиме іншу, буде саме огляд місця події. До такого висновку науковець доходить на підставі того, що труп буде лише одним з об'єктів, який має бути оглянуто під час дослідження місця виявлення тіла людини, а не навпаки. Як вказує В. Г. Клепіковський, і з чим можна цілком погодитися, саме місце події має не менше значення, адже там можуть лишитися сліди, які вказують на причини смерті, осіб, які причетні до потенційного кримінального правопорушення тощо. [3, с. 117–118].

Обов'язковою спеціальною умовою проведення огляду трупа є участь у цій слідчій (розшуковій) дії судово-медичного експерта (крім випадків, коли його неможливо залучити вчасно – тоді обов'язковим учасником має бути лікар).

У деяких літературних джерелах конкретизуються ті завдання, які стоять перед судово-медичним експертом або лікарем під час проведення огляду трупа. Зокрема, йдеться про таке: «констатація факту смерті та часу її настання у випадках наявності достовірних ознак смерті, за відсутності таких ознак – надання невідкладної допомоги потерпілому; встановлення первинного положення трупа та його можливих змін; відповідність місця виявлення трупа місцю злочину; встановлення характеру та особливостей ушкоджень; допомога слідчому у правильності та послідовності огляду трупа у протоколі; допомога у виявленні та вилученні слідів біологічного походження та інших об'єктів, необхідних для проведення судово-медичної експертизи. При цьому інші завдання, які виходять за межі його компетенції і не потребують спеціальних знань, не можуть бути покладені на цього учасника кримінального провадження [8, с. 292–293]. Так само загальні завдання, які можуть бути покладені на судово-медичного експерта при огляді трупа, передбачені в пункті 2.15 Інструкції про проведення судово-медичної експертизи, затвердженій наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 р. № 6 – йдеться про сприяння слідчому у виявленні, закріпленні та вилученні доказів, надання за можливістю пояснень, участь разом з іншими особами в складанні та підписанні протоколу огляду [9].

Доцільно підкреслити, що участь конкретного судово-медичного експерта при проведенні огляду трупа не є перешкодою для його подальшого залучення для проведення судово-медичної експертизи трупа, адже це не може розглядатися як підстава для його відводу чи самовідводу. Це передбачено як ч. 1 ст. 79 КПК, так і абзацом 3 підпункту 2.21.2 вказаної вище Інструкції про проведення судово-медичної експертизи, згідно з яким «попередня участь експерта у справі як фахівця з судової медицини при огляді трупа на місці події не є підставою для відводу» [9]. Навпаки, як випливає з аналізу ч. 3 ст. 101 КПК, висновок експерта може ґрунтуватися на тій інформації, яку відповідний експерт сприймав безпосередньо – зокрема, може йтися якраз про ті випадки, коли цей самий експерт був залучений стороною обвинувачення відповідно до положень ч. 1 ст. 238 КПК для участі в огляді трупа.

Наступною процесуальною дією після огляду трупа має бути залучення експерта та проведення судово-медичної експертизи трупа для встановлення причин смерті. Наведене правило впливає як безпосередньо з текстів ч. 3 ст. 238 КПК, так і з ч. 2 ст. 242 КПК, у якій закріплено випадки обов'язкового призначення експертизи в кримінальному провадженні стороною обвинувачення.

Відмітимо, що виходячи з положень ч. 3 ст. 7 Закону України «Про судову експертизу», судово-медична експертиза може проводитися лише державними спеціалізованими

установами, що означає необхідність дотримання певних кваліфікаційних вимог особою, якій може бути доручено проведення судово-медичної експертизи трупа (зокрема, наявність відповідної вищої освіти, освітньо-кваліфікаційного рівня не нижче спеціаліста, проходження відповідної підготовки та отримання кваліфікації судового експерта з медичної спеціальності – ч. 2 ст. 10 цього Закону) [10].

Слід зауважити, що ч. 3 ст. 238 КПК не уточнює, в яких саме випадках виявлення трупа має бути призначено та проведено судово-медичну експертизу. Однак це питання є надзвичайно важливим з погляду встановленої у ч. 4 цієї статті вимоги про можливість видачі трупа виключно після проведення судово-медичної експертизи та встановлення причин смерті. Водночас, це питання деталізується в низці відомих і підзаконних нормативно-правових актів, а саме: згідно з пунктом 1.7 Правил проведення судово-медичної експертизи (досліджень) трупів у бюро судово-медичної експертизи (затв. Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 р. № 6) об'єктами експертизи у судово-медичному відділі трупів є трупи (частини трупа) осіб, що вмерли насильницькою смертю, раптово або при нез'ясованих обставинах, а також трупи невстановлених осіб [11].

При цьому, поняття насильницької смерті наведено в Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України, що затверджений наказом Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України, Офісу Генерального прокурора 09 березня 2022 року № 177/450/46. Так, згідно із наданою в тезаурусі цього документа дефініцією, під насильницькою смертю слід розуміти «смерть від механічних ушкоджень (дія тупих предметів, у тому числі транспортна травма, падіння з висоти, дія гострих предметів, вогнепальної зброї), асфіксії, дії крайніх температур, електричного струму, променевої енергії, низького та високого атмосферного тиску, отруєнь тощо». Цей порядок також містить уточнення щодо випадків, коли працівникам закладів охорони здоров'я дозволяється видавати лікарські свідоцтва про смерть та проводити видачу/захоронення тіл без направлення на судово-медичну експертизу. Йдеться про ситуації, коли в результаті огляду трупа працівником закладу охорони здоров'я на місці перебування трупа було встановлено факт відсутності ознак насильницької смерті або коли наявна медична документація із закладів охорони здоров'я (без уточнення) [12].

На продовження розгляду тематики, пов'язаної із початком кримінального провадження у разі смерті особи внаслідок кримінального правопорушення в умовах воєнного стану, пропонуємо звернути увагу на певні відмінності у підзаконному врегулюванні цього аспекту, що були запроваджені на початку березня 2022 р. та зумовлені повномасштабним російським вторгненням. Так, на заміну Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини, затв. спільним наказом Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України та Генеральної прокуратури України від 29 вересня 2017 р. № 807/1193/279 [13], дію якого було зупинено до завершення воєнного стану в Україні, було тимчасово запроваджено Порядок взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України, затверджений Наказом Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України, Офісу Генерального прокурора від 09 березня 2022 р. № 177/450/46 [12], що було пов'язано із початком збройної агресії росії проти України, а також спричиненим цим запровадженням воєнного стану 24 лютого 2022 р.

Співставлення змісту цих двох підзаконних нормативно-правових актів, дозволяє виявити низку відмінностей, пов'язаних із фіксацією фактів смерті особи в умовах воєнного стану. До таких відмінностей та нововведень може бути віднесено таке:

– передбачення можливості проведення огляду трупа працівниками закладів охорони здоров'я лише за умови відсутності загроз їх життю та здоров'ю;

– правило щодо можливого здійснення огляду трупа слідчим в бюро судово-медичної експертизи або іншому спеціально визначеному та облаштованому безпечному місці, із залученням судово-медичного експерта або лікаря з можливим подальшим направленням трупа для проведення судово-медичної експертизи (розтину) трупа (йдеться про випадки неможливості огляду трупа на місці його виявлення – наприклад, через обстріли, проведення бойових дій тощо);

– пряма письмова вказівка з боку органів військової адміністрації, Служби безпеки України та інших уповноважених органів як підстава для неவிдачі лікарського свідоцтва про смерть;

– відсутність потреби проведення розтину трупа та судово-медичної експертизи у разі настання смерті в прийнятному відділенні закладу охорони здоров'я за умов явних ознак вогнепальної, вибухової, опікової, хімічної, радіаційної або іншої травми, як результату бойових дій, незалежно від того, чи є постраждалий військовим або цивільним. За таких обставин лікарське свідоцтво про смерть видається лікарем закладу охорони здоров'я на підставі зовнішнього огляду;

– виключення із переліку підстав для обов'язкового направлення трупа або його частин для проведення судово-медичної експертизи випадків, коли «смерть настала раптово або при нез'ясованих обставин» та коли «смерть настала поза місцем проживання особи».

Вочевидь, наведені зміни пов'язані з деякими із окреслених нами вище проблем (зокрема, неможливість проведення невідкладних слідчих дій через безпекові умови), а також тим, що велика кількість випадків смерті осіб наразі мають очевидні причини, пов'язані із веденням бойових дій та діями держави-агресора, водночас ці події призводять до зростання кількості фактів настання смерті осіб, що актуалізує проблеми огляду місця події.

Висновки. Отже, проведене у статті дослідження дало можливість виокремити та охарактеризувати низку особливостей початку досудового розслідування щодо злочинів, які спричинили смерть потерпілої особи. Йдеться про необхідні процесуальні дії, що мають бути вчинені на цьому етапі, їх найбільш доцільну послідовність та ефективне поєднання, зокрема, з огляду на підходи, сформульовані в практиці Верховного Суду. Крім того, співставлення змісту підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють порядок взаємодії уповноважених суб'єктів при встановленні факту смерті людини в звичайний період та в умовах воєнного стану, дозволило виявити низку відмінностей, пов'язаних із фіксацією цих юридичних фактів в сучасних реаліях.

Список використаних джерел:

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
2. Постанова ККС ВС від 5 вересня 2019 р. (справа № 518/203/17). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84152931>
3. Клепіковський В.Г. Кримінальний процесуальний аналіз огляду місця події як слідчої (розшукової) дії: дис. докт. філософ. за спеціальністю 081 Право. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2023. 192 с.
4. Постанова ККС ВС від 23 травня 2018 року (справа № 159/451/16-к). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74342648>
5. Постанова ККС ВС від 13 березня 2018 року (справа № 541/655/15-к). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72850659>
6. Постанова ККС ВС від 30 жовтня 2018 року (справа № 671/1486/17). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77590154>
7. Постанова ККС ВС від 31 жовтня 2018 року (справа № 399/273/16-к). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77654133>
8. Плетенецька А. О., Соколовська-Уксусова Н.В., Лихова С. Я. Аналіз проблеми проведення огляду трупа на місці події в сучасних умовах. Modern problems on science, 2020. С. 292-294. URL: <http://ir.librarynmu.com/bitstream/123456789/5113/1/%D0%90%D0%>

BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B8%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf

9. Інструкція про проведення судово-медичної експертизи: затв. наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 р. № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0254-95#Text>

10. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

11. Правила проведення судово-медичної експертизи (досліджень) трупів у бюро судово-медичної експертизи: затв. Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 р. № 6). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0257-95#Text>

12. Порядок взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України: затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України, Офісу Генерального прокурора 09 березня 2022 року № 177/450/46.

13. Порядок взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини: затв. спільним наказом Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України та Генеральної прокуратури України від 29 вересня 2017 р. № 807/1193/279. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1299-17#Text>

